

УДК 340.1

Мар'яна Гартман,*випускниця аспірантури кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ЄВРЕЙСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ТА ОСНОВНІ ЇЇ ОЗНАКИ

Стаття присвячена дослідженню проблематики розуміння єврейської правової системи в сучасній юридичній науці та аналізу основних її властивостей, які характеризують зовнішні аспекти формування правової системи. Автором висвітлено такі ознаки єврейської правової системи, пов'язані з її генезисом та етнічним походженням: релігійну основу, довготривалий період розвитку єврейської правової системи та національний характер.

Ключові слова: правова система, єврейська правова система, правова сім'я, релігійно-правова система, право, єврейське право, закон, Тора, Галаха, релігія, єврейський народ, історичний розвиток, національність, моноетнічність.

Постановка проблеми. Єврейська правова система являє собою унікальне, багатогранне явище правової дійсності, яке, на жаль, у сучасній правовій науці не стало предметом дослідження серед великого числа науковців. Зумівши не лише зберегтися, а й розвиватись протягом тисячоліть, єврейська правова система заклала основу загальнолюдських цінностей та зробила великий вплив як на правову культуру, так і на соціально-політичне життя сусідніх народів. Нормативний та ідеологічний складники єврейської правової системи стали предметом запозичення та підставою для створення нових правових систем, в основі яких стояла релігія, побудована на нормах Тори і Танаху. Так на світовій арені виникли іслам та християнство з притаманними їм засобами правового впливу на суспільні відносини в середині арабського та християнського суспільств. Однак слід погодитись з американським професором Г. Берманом, який зазначає, що, попри великий вплив іудаїзму на християнство й іслам, Талмуд так і не здійснив жодного впливу на великих законотворців і юристів Заходу» [1, с. 161].

Причиною цього є не лише історичні умови, в яких опинявся впродовж віків єврейський народ, а й низка притаманних єврейській правовій системі особливостей, якими й пояснюється така стійкість та замкнутість її по відношенню до інших правих систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «правова система» в сучасній юридичній науці являє собою неоднозначне та багатофункціональне явище, яке по-різному

розглядається науковцями залежно від того чи іншого індивідуального підходу до даної проблематики. Загальновідомо, що правова система найчастіше розглядається в контексті існування держави як основного носія публічної влади. Російський науковець, професор В. В. Оксамитний, досліджуючи класифікації правових систем, зауважує, що, незважаючи на їх різноманіття, компаративісти найчастіше розглядають подібності та відмінності правових систем саме держав, звертаючись до домінуючого в державі праворозуміння, нормативного масиву та механізму дії правових приписів. Водночас учений наголошує, що недостатньо дослідженими залишаються інші аспекти, які безпосередньо впливають із правової системи як об'єктивно складеної та історично зумовленої сукупності правових явищ і інститутів не тільки конкретної держави, а й інших утворень, що мають місце в сучасному світі [2, с. 4-5]. Аналогічна ситуація спостерігається і щодо дослідження єврейської правової системи, яку потрібно розглядати без прив'язки до єврейської держави. Враховуючи те, що протягом майже всієї історії свого розвитку єврейська правова система існувала без власної держави, її слід віднести до винятку, який заслуговує особливої уваги та теоретичного дослідження.

Дивним залишається той факт, що, на жаль, часто науковці-компаративісти у своїх дослідженнях взагалі не зупиняються на аналізі єврейської правової системи. Цікавою є класифікація правових систем американського правознавця Джона Генрі Вігмора.

У своїй праці «Панорама правових систем світу», незважаючи на відсутність чіткого критерію класифікації, всі колишні та сучасні правові системи він поділяє на 16 видів: єгипетська, месопотамська, іудейська, китайська, індуська, грецька, римська, японська, мусульманська, кельтська, слов'янська, германська, морська, церковна, романістська, англійська [3, с. 11].

Відомий дослідник у сфері порівняльного правознавства Крістофер Осаке, класифікуючи правові системи, групує їх у дві основні групи: релігійні та нерелігійні. Єврейську (іудейську) правову систему разом з ісламською та індуською вчений відносить до релігійної групи [4, с. 59]. Подібної думки дотримується і відомий компаративіст другої половини ХХ століття Рене Давид, розглядаючи мусульманське, індуське та іудейське право як окрему групу [5, с. 25]. Проте Р. Давид більший наголос у дослідженні ставить на мусульманське та індуське право, пояснюючи це тим, що «іудейське право, при всьому інтересі, який воно представляє, залишене в стороні, оскільки сфера його впливу набагато більше є обмеженою» [5, с. 26]. З подібною позицією важко погодитись, оскільки, незважаючи на те, що інтернаціональна солідарність євреїв не ставила своє право вище права держави, в якій вони перебували, все ж за якістю єврейське право стоїть помітно вище за право інших народів. Насамперед, це пояснюється тисячолітньою тривалістю його безперервного існування та глобальним морально-етичним впливом на правові системи багатьох народів світу.

Дуже часто сучасні науковці, досліджуючи правові системи, на відміну від ісламської та індуської, єврейську взагалі залишають за межами дослідження. Такими є відомі німецькі компаративісти К. Цвайгерт та Х. Кетц [6] та ряд вітчизняних дослідників права – Л. А. Луць [7], Ю. А. Тихомиров [8], А. Х. Саїдов [9], В. В. Оксамитний [2].

Крім того, важливо зазначити, що науковці розходяться в думках з приводу термінологічної характеристики правової системи. Дехто називає її «єврейською», пов'язуючи з нацією, дехто – «іудейською», пов'язуючи з релігією, а дехто ототожнює ці два терміни, не розглядаючи їхнє етимологічне значення. Такі розбіжності в поглядах науковців пояснюються виключно різним стилем правового мислення та підходом до розуміння сутності єврейського права як основи всієї правової системи. Так, американський вчений, раввін Мілтон Стейнберг, у своїй праці «Основи іудаїзму» наголошує, що тут «система права включається в релігію» [10, с. 161]. Іншою є думка єврейського знавця Галахи Менехема

Елона, який хоч і не досліджував загалом єврейську правову систему, а лише її нормативний складник, цілком очевидно, розумів право «єврейським», виділяючи при цьому іудаїзм окремо як «єврейську віру» [11, с. 7]. Крім того, розглядаючи термін «іврі» з лінгвістичної точки зору, вчений підкреслює, що термін «іудейське право» («мішпат егуді») є прийнятим лише в неєврейській юридичній літературі, коли йде мова про галахічні закони [11, с. 152].

Метою статті є розкриття проблематики розуміння єврейської правової системи вченими-компаративістами та визначення основних властивостей, які посприяли її довготривалому та безперервному розвитку.

Виклад основного матеріалу. Беззаперечним є тісний зв'язок права єврейського народу з його релігією. Протягом усієї історії розвитку єврейської правової системи релігія була основним фактором, з допомогою якого народ тисячоліттями знаходив у собі силу для боротьби за власну судову автономію, власне право та власну державу. Саме релігійний характер єврейської правової системи, про що ми згадуватимемо пізніше, не дає можливості відділення іудаїзму як релігії від правової системи. Релігія залишила свій відбиток в ідеологічному, інституційному та правовому складниках єврейської правової системи, адже вона становила початок та основу її зародження.

Тісний зв'язок релігії з правовим життям єврейського народу спричинив те, що часто науковці ототожнюють поняття правової системи іудаїзму з єврейською правовою системою загалом. Доцент кафедри релігієзнавства в Міжнародному Соломоновому університеті З. В. Швед у своїй роботі «Правова система іудаїзму», досліджуючи релігійне право та правову систему іудаїзму, чітко не виокремлює сферу впливу норм релігійного права. Автор, згадуючи про єврейську правову систему, по суті, не розмежовує її з іудейською, а вживає ці два терміни як синоніми [12].

Правова система є категорією одночасно як порівняльного правознавства, так і теорії держави і права. Наголошує на цьому і відомий російський правознавець Г. І. Муромцев у монографії «Право і культура», досліджуючи в другій главі аспекти співвідношення культури і права. Вчений зазначає, що «в першому випадку правова система є вихідною одиницею при класифікації правових систем і одночасно основою для конструювання наукової категорії «сім'я правових систем». У другому випадку вона відображає розвиток системних уявлень про право, виступає як найвищий абстрактний рівень системності права»

[13, с. 67]. Загальновідомим у теорії держави і права є підхід до розуміння правової системи як «сукупності внутрішньо узгоджених, взаємопов'язаних, соціально однорідних юридичних засобів (явищ), за допомогою яких офіційна влада здійснює регулятивно-організуючий і стабілізуючий вплив на суспільні відносини та поведінку людей» [14, с. 153]. Такої думки дотримується завідувач кафедри теорії та історії держави і права Ужгородського національного університету професор В. В. Лемак. На думку ж дослідниці порівняльного правознавства Київського університету права НАН України О. В. Чернецької, під правовою системою необхідно розуміти сукупність усіх взаємопов'язаних матеріальних і нематеріальних, об'єктивних та суб'єктивних, статичних і динамічних правових явищ, що функціонують у суспільстві за створення, реалізації та охорони права [15, с. 18].

Важливо розмежувати поняття «єврейське право» та «єврейська правова система», оскільки право є лише нормативним складником правової системи. Помилково ототожнює єврейську правову систему з правом сучасний український науковець В. В. Рожко. У своїй статті «Особливості іудейського (єврейського права)» вчений визначає іудейську (єврейську) правову систему як релігійно-правову, яка регулює суспільні відносини всередині єврейської громади, що сповідує іудаїзм» [16, с. 86]. Водночас науковці-компаративісти, досліджуючи правові системи, як правило, акцентують увагу виключно на праві, яке є основою, ядром усієї системи, оминаючи при цьому інституційний та ідеологічний складники. Так, ототожнюючи поняття «іудейського» та «єврейського» права, український науковець І. М. Ситар зазначає, що «іудейське право – це складна релігійно-правова система, яка регулює суспільні відносини всередині єврейської громади, що сповідує іудаїзм» [17, с. 248-250]. Такої ж думки дотримується професор Ю. С. Шемшученко, наголошуючи, що іудейське право є стародавньою правовою системою релігійного типу» [18, с. 399]. Така багатогранність розуміння правової системи як об'єкта наукового правового дослідження свідчить про те, що вона є надзвичайно широким та складним явищем правової дійсності.

Аналізуючи такий підхід вітчизняних науковців до досліджуваної проблематики та враховуючи стандарти сучасної теорії права, пропонуємо своє бачення поняття єврейської правової системи. Її особливість полягає в тому, що вона являє собою збагачене віками складне правове явище, яке своєю стійкістю та цілісністю пов'язує не з існуванням державно-правового утворення,

а з тісним взаємозв'язком та структурною узгодженістю нормативного, ідеологічного та інституційного складників усередині єврейського суспільства. Тому під єврейською правовою системою слід розуміти історично обумовлену, цілісну, структурно впорядковану сукупність заснованих на Торі правових засобів, за допомогою яких інститути публічної влади здійснювали свій вплив на відносини в єврейському суспільстві та забезпечували досягнення в ньому правопорядку.

Серед ознак, властивих єврейській правовій системі, слід виділити дві групи. До першої належать ознаки, які характеризують єврейську правову систему зсередини, тобто специфічні особливості нормативного, інституційного та ідеологічного складників. Другу групу становлять ознаки, які охоплюють зовнішні аспекти формування правової системи, пов'язані з її генезисом та етнічним походженням. Сюди слід віднести три основні ознаки: релігійну основу, довготривалий період розвитку єврейської правової системи та національний характер.

Саме через дві групи притаманних їй ознак проявляється оригінальність та неординарність правової системи єврейського народу. Свого часу Маймонід охарактеризував єврейську правову систему як таку, що створюється від одкровення та неперервної традиції [19, с. XXX]. Для того, щоб краще зрозуміти, що мав на увазі відомий єврейський галахіст, слід детальніше розглянути особливості єврейської правової системи.

Першими розглянемо ті особливості, які охоплюють зовнішні аспекти формування правової системи, пов'язані з її генезисом та етнічним походженням.

1. *Релігійна основа єврейської правової системи.* Система правових норм, інститути, які були покликані реалізовувати такі норми, та єврейська правова свідомість із самого початку були засновані на Божественному авторитеті. Із цього приводу Менахем Елон зазначає, що відповідно до основ єврейської віри джерело єврейського права, як і всієї Галахи, – Божественне Одкровення [11, с. 12]. Таке Одкровення було вираженням Божественної волі, яка відобразилась в укладенні завіту з єврейським народом та створенні правових норм для регулювання відносин усередині суспільства.

Крім того, можна виділити три фактори, які протягом усієї історії існування єврейської правової системи вказували на її релігійний характер та взаємозв'язок з іудаїзмом:

1. Єдність джерел права як для релігійних, так і для інших норм, які покликані регулювати весь спектр суспільних відносин євреїв. Такими джерелами виступають Пись-

мова та Усна Тори, в яких містяться відповіді на питання як щодо врегулювання відносин людини з Творцем, так і щодо відносин між людьми. Із самого початку в Законі, який був даний на Синаї, поруч із релігійними нормами («нехай не буде тобі інших богів крім Мене», «не роби собі подобу ніякої, не вклоняйся і не служи їй», «не призивай імення Господнє», «пам'ятай день суботній») містяться норми, які забезпечують дотримання правопорядку в суспільстві та регулюють відносини між його суб'єктами («не кради», «не вбивай», «не свідчи неправдиво» тощо.) Такий розподіл на норми, що врегульовують два види відносин, особливо виражений у книгах Ваікра, Бемідбар та Дварим [20].

2. Єдина система правозастосування як релігійних, так і нерелігійних правових норм. Ті інститути владних повноважень, які вирішували питання в релігійній сфері, наділялися правом розглядати справи в майновій, трудовій, сімейній, кримінальній та інших сферах. Із часів, коли Мойсей започаткував судову систему, і до ліквідації судової автономії суб'єкти, уповноважені розглядати судові справи, незалежно від того, чи це були окремі мудреці, чи особи зі статусом «судді», чи колегіальні органи, вирішували справи як релігійного, так і світського характеру.

3. Релігійно-етичне підґрунтя ідеологічного складника єврейської правової системи. Правова культура та правова свідомість у єврейському суспільстві на рівні як особистості, так і всього суспільства характеризувалась високим ступенем усвідомлення цінностей єврейського права та засновувалась виключно на Божественному авторитеті його норм. Правова дійсність, яка відображалася у формі правових знань, почуттів та настроїв, була результатом розуміння єврейським народом своєї сутності як засвідченого Завітом, богообраного та відокремленого народу.

Співвідношення права й релігії завжди залишалось питанням для роздумів і дискусій між науковцями. Відомі мислителі XVII-XVIII ст., такі як Дж. Локк, І. Кант, Ш. Монтеск'є, наголошували на пріоритеті релігійних норм над нормами права. Будучи прибічником теорії природного права, німецький філософ І. Кант підкреслює, що «сам Бог є засновником і творцем основного закону» [21, с. 222]. Такі висновки основоположника німецької класичної філософії чітко відображають зміст релігійної основи єврейського права та правової системи загалом. Засновником і творцем основного закону євреїв – Тори, яка була подарована єврейському народу на Синаї, є сам Бог. Уже потім, у міру розвитку єврейського суспільства, зна-

вці Тори, мудреці, судді, досліджуючи норми Письмової Тори, тлумачили та інтерпретували їх, створюючи на їх основі нові галахот.

Професор Одеської національної юридичної академії Х. Н. Бехруз, аналізуючи релігійний характер єврейського права, доходить висновку, що (іудейське) єврейське право є складовою частиною іудаїзму [22, с. 210]. Якщо дотримуватися думки одеського вченого, то іудаїзм являє собою певне явище правової дійсності, яке включає в себе єврейське право як один зі складників. Така думка є найпоширенішою в сучасній правовій науці.

Розходження в думках із цього приводу викликано одним із недоліків єврейського права – змішанням релігійних та нерелігійних норм в одному джерелі, яке є формою вираження не лише правових, а й інших – етичних, моральних, релігійних – норм. Ще з періоду Синайського законодавства така особливість єврейського права мала чітко виражений характер. Основа всієї єврейської правової системи, яка дотепер є великою цінністю для всього єврейського суспільства, – Тора є прикладом такого поєднання норм. Вона не являє собою джерело права, в якому виражені виключно правові норми. Натомість у тексті Тори, крім законів та постанов, містяться норми етичного, морального характеру, історичні факти та низка повчальних історій. Класифікація норм на рівні інститутів права розпочалась уже з появою відомої праці «Мішне Тора» та продовжилась у подальших, систематизованих за предметом правового впливу працях. Із цього часу правові норми релігійного характеру стали відокремлюватися від норм, що регулювали відносини власності, покарання, судоустрою тощо (наприклад, 9 книга Мішне Тора – «Жертвоприношення», 10 – «Чистота», 11 – «Збитки», 12 – «Власність»).

Таким чином, роль релігії (іудаїзму) в єврейській правовій системі не можна недооцінювати. Вона здійснила великий вплив окремо на нормативний, інституційний та ідеологічний складники, заклавши Божественним Одкровенням підґрунтя для формування правотворчості, правозастосування та правосвідомості в єврейському суспільстві.

2. *Довготривалий період формування та розвитку єврейської правової системи.* Така специфіка правової системи єврейського народу по відношенню до інших правових систем свідчить про її стійкість, витривалість та незламне позитивне ставлення єврейського суспільства до правових цінностей, надбаних тисячоліттями.

Протягом усієї своєї історії, яка налічує близько чотирьох тисяч років, єврейська

правова система не стояла на місці, увійшовши в науку як така, що має «тривалий» та «суперечливий характер» [23, с. 426].

Слід відзначити два основні моменти, які простежуються протягом усієї історії розвитку правової системи:

1) Формування та майже вся історія її розвитку відбувалися за відсутності єврейської держави. За довго до створення Соломоном єврейського царства правова система була уже сформована та розвивалась як на нормативному, так інституційному та ідеологічному рівнях. За всю єврейську історію незалежною, самостійною єврейська держава проіснувала лише приблизно 4 століття, починаючи від Царства Соломона, закінчуючи зруйнуванням вавилонянами в 586 році Храму. Однак як до утворення держави, так і після її припинення єврейська правова система не припинила свій розвиток. Незалежно від того, під владою Вавилонії, Персії чи Риму перебував єврейський народ, він зумів протягом майже чотирьох тисячоліть забезпечити існування в суспільстві єврейського права та інститутів, необхідних для його реалізації, що послужило входженню в ужиток терміна «народ Тори» та «народ Суду» [17, с. 252].

2) Унікальний характер нормативного складника правової системи, що знайшов своє відображення в еволюційному процесі інтерпретації першоджерела єврейського права – Тори. Роз'яснюючи за допомогою правил герменевтики Письмовий Закон у вигляді 613 міцвот, єврейські законовчителі залежно від того чи іншого періоду доповнювали наявні норми новими, формуючи правовий матеріал, який постійно зростав. Сформована таким чином поляризація думок із приводу Галахи та методів її розвитку призвела до того, що єврейське право набуло суперечливого характеру. Відсутність єдності в поглядах мудреців із приводу правових питань чітко виражена в Талмуді. Дуже часто читаємо, що «школа Гілея говорить так», «школа Шамає говорить так...» (Бехорот 5:2) [24, с. 250]. І це не винятковий випадок, оскільки галахисти часто дискутували між собою. Слід погодитися з М. М. Марченко, який наголошує, що такий суперечливий характер єврейського права «пов'язаний з його багаточисленними змінами та далеко неоднозначним тлумаченням його норм, принципів та положень з різноманітними доповненнями» [23, с. 426]. Однак, незважаючи на такий плюралізм думок, у мудреців був принцип, згідно з яким вони не оспороювали думку своїх попередників, якщо на підтримку своєї точки зору не знаходили такої ж позиції з їхнього числа. Прикладом такої поваги до авторитету законовчителів була

діяльність амораїм, які не оспороювали думки танаїм, якщо не можна було на підтвердження своєї думки привести аналогічну позицію іншого танає.

Така особливість правової системи єврейського народу, як довготривалість її розвитку, незважаючи на ряд протистоянь усередині суспільно-політичної системи та відсутність власної держави, відобразила постійний та безперервний процес її становлення. Прикладу подібного роду правової системи, безперервний розвиток якої налічував би більше чотирьох тисяч років, світова історія та порівняльне правознавство не наводять, що свідчить про правовий феномен такого явища.

3. *Національний характер єврейської правової системи.* Як уже зазначалось, єврейська правова система формувалася та еволюціонувала без прив'язки до держави як основного носія публічної влади. Натомість протягом усього її розвитку спостерігається чітко виражений обмежений характер дії єврейського права, юрисдикції правозастосовних органів та специфічність правової соціалізації особи в єврейському суспільстві. Така обмеженість є результатом так званої «монаціональної» особливості єврейської правової системи. Із цього приводу слушно наголошує в німецькій інтернет-газеті раввін, професор Вальтер Гомлка: «Єврейський закон не є законом держави, а законом людей: народу Ізраїля» [25, с. 251].

Менахем Елон особливо наголошує на тому, що єврейське право є суто національним, а його розвиток пов'язаний виключно з творчістю синів єврейського народу. Вчений зазначає, що єврейський народ у всіх діаспорах розглядав єврейське право як свою національну гідність та як основну й істотну частину своєї культури [11, с. 14]. Незважаючи на те, що більшу частину своєї історії єврейський народ перебував у галуті, він продовжував існувати як нація, що постійно розвивалася та збагачувала свої інституційні механізми, право, традиції та культуру. С. М. Дубнов у статті «Что такое еврейская история?» називає єврейство «суворим сторожем закону», що не допускав жодних компромісів з язичництвом [26, с. 78].

Монаціональний характер єврейської правової системи заснований на трьох принципах, якими вона пронизана та які певною мірою визначають її сутність. Ними є:

1. Відокремленість та вибраність єврейського народу. Таку специфіку євреїв важко спростувати, адже в Торі наголошується: «Бо ти святий народ у Бога Всесильного: тебе вибрав Бог, Всесильний твій, щоб ти був Йому вибраним народом зі всіх народів, що на по-

верхні землі» (Ваєтханан 7:6) [20]. Крім того, в Кдошім 20:24 пише: «Я – Бог, Всесильний ваш, який виділив вас із всіх народів» [20]. І тут очевидним є факт надання особливого статусу єврейській нації з-поміж інших народів. Не можна не погодитися з думкою німецького професора юриспруденції Данієля Грубера, який у своїй праці «Теолог холокоста» зазначає, що «євреї не придумали собі, що вони є Божим народом, а сам Бог постійно говорив їм про це» [27]. Такий «привілейований» статус євреїв супроводжувався не загальним визнанням його іншими народами, а знанням та розумінням норм Священного писання – Тори.

2. Ізоляція єврейської нації від інших народів та збереження кровної чистоти. Такий принцип заснований на текстах Тори, які врегульовували сімейні, а точніше шлюбні, відносини. Обіцяючи євреям Обітовану землю, Бог наказує не пов'язуватись відносинами з іншими народами. У Ваєтханан 7:2-4 читаємо: «Не заключай з ними союз і не дозволяй їм жити у тебе. І не споріднюйся з ними: дочки своєї не віддавай за сина його, і його дочки не бери за сина свого, бо він відверне сина твого від Мене, і вони служитимуть іншим богам» [20]. Про застереження щодо наслідків асиміляції з іншими народами записано і в Тіса 34:16: «І візьмеш ти із їхніх дочок жінок для синів твоїх, і стануть розпутувати дочки їхні в служінні божествам своїм, і твоїх синів розбестять вони служінням божествам своїм» [20]. Принцип кровної чистоти євреїв не втратив своєї актуальності із стародавніх часів дотепер, що відображено на загальнодержавному рівні в Ізраїлі.

3. Моноетнічний характер нормативного складника правової системи. Сфера дії єврейського права та юрисдикція судових органів поширювались виключно на суспільні відносини всередині єврейського суспільства. Таким чином, судді в єврейських судових інстанціях за допомогою галахот вирішували справи, сторонами в яких виступали євреї. Навіть у тих державах, де права євреїв обмежувались, їм, як правило, надавалась можливість на основі Галахи розглядати цивільні справи. М. М. Марченко, аналізуючи національний характер правової системи, вживає по відношенню до неї термін «локальний». Її нормативний складник – право – вчений розглядає як право «локальне» (розповсюджується тільки на іудеїв) за своїм характером та обмежене масштабами свого впливу (впливає переважно на відносно замкнутий іудейський світ) [28, с. 209].

Національний характер єврейської правової системи відобразив тісний зв'язок функціонування нормативного, інституцій-

ного та ідеологічного складників з існуванням єврейського народу. Попри втрату політичної незалежності, євреї зуміли не лише розвинути власне право та зберегти судову автономію, а й завдяки такій рисі, як «національна ізоляція», зберегти свою автентичність та не асимілюватися з іншими націями.

Висновки

Таким чином, розглянуті нами три основні ознаки характеризують зовнішню сторону такого явища правової дійсності, як єврейська правова система. Релігійна основа, довготривалий період розвитку та національний характер – це ті відмінні риси, які насамперед вирізняють її з великої маси правових систем, відомих юридичній науці. Однак, окрім наведених зовнішніх властивостей, єврейській правовій системі притаманний ряд властивостей, які відображають її внутрішню сторону. Така особливість пов'язана зі специфікою нормативного, інституційного та ідеологічного складників.

Список використаних джерел:

1. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Г. Дж. Берман ; пер. с англ. – 2-е изд. – М.: Изд-во МГУ: Издательская группа ИНФРА-М –НОРМА, 1998. – 624 с.
2. Оксамытний В. В. Правовые системы современного мира: проблемы идентификации: Открытая лекция / В. В. Оксамытний. – Киев, Москва, Симферополь: Институт государства и права им.
3. Wigmore J. H. A Panorama of the World's Legal Systems. Saint Paul: West Pub. Co., 1928. – 1206 S.
4. Осаке К. Сравнительное правоведение в схемах: Общая и Особенная части : учебно-практическое пособие / К. Осаке. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело, 2002. – 464 с.
5. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффе-Спинози ; пер. с фр. В. А. Туманова. – М.: Междунар. отношения, 2003. – 400 с.
6. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : в 2-х т. / т К. Цвайгерт, Х. Кётец ; пер. с нем. – М.: Междунар. отношения, 2000. – Том I. Основы. – 480 с.
7. Луць Л.А. Сучасні правові системи світу : навчальний посібник / Л.А. Луць. – Львів: юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003. – 234 с.
8. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения / Ю. А. Тихомиров. – М.: Издательство НОРМА, 1996. – 432 с.
9. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение: Основные правовые системы современности / А. Х. Саидов. – М.: ЮРИСТ, 2003. – 443 с.
10. Стейнберг М. Основы иудаизма / М. Стейнберг. – Иерусалим: «Библиотека-Алия, 1991. – 204 с.
11. Менахем Е. Еврейское право: Часть 1. / Е. Менахем ; пер. с иврита А. Белов, ред. И. Менделевич. – Иер.: Амана, 1989. – 334 с.
12. Швед З. В. Правовая система иудаизма / З. В. Швед // Гілея: науковий вісник : збірник на-

укових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН. – 2013. – 72 (8) (травень). – С. 588–592.

13. Нерсесянц В. С. Право и культура : монографія / В. С. Нерсесянц ; под. ред. В. С. Нерсесянц, Г. И. Муромцева, Г. И. Мальцева и др. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://www.centrlaw.ru/publikacii/page35/index.html]

14. Лемак В. В. Загальна теорія держави і права : навчальний посібник / В. В. Лемак. – Ужгород: «ПП «Медіум», 2003. – 251 с.

15. Чернецька О. В. Правові системи сучасності : навчальний посібник / О. В. Чернецька, В. С. Шилінгов. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2003. – 102 с.

16. Рожко В. В. Особливості іудейського (єврейського) права / В. В. Рожко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 84–97.

17. Ситар І. М. Релігійні правові системи: проблема секуляризації та ресекюляризації : навчальний посібник / І. М. Ситар. – Львів: ЗУКЦ, 2012. – 280 с.

18. Шемшученко Ю. С. Правові системи сучасності : навчальний посібник для магістрів права / відп. ред. Ю. С. Шемшученко. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. – 492 с.

19. Рамбам (Маймонид). Избранное / Рамбам (Маймонид) ; пер. с английского Н. Бартман. – Иерусалим: Библиотека-Алия, 1990. – Т. 1. – 242 с.

20. Тора. Пятикнижие и гафтаротт. Ивритский текст с русским переводом и классическим комментарием «Сончино» / коммент. сост. д-р Й. Герц. – М.: Мосты культуры; Иерусалим: Гешарим, 2007. – 1455 с.

21. Кант И. Трактаты и письма / И. Кант ; пер. с нем. Н. Вальденберга, Т. Васильевой, А. Гулыги и др. – М.: Наука, 1980. – 712 с.

22. Бехруз Х. Н. Порівняльне правознавство : підручник / Х. Н. Бехруз. – Одеса: Фенікс, 2009. – 464 с.

23. Марченко М. Н. Правовые системы современного мира : учебное пособие / М. Н. Марченко. – М.: ИКД «Зерцало-М», 2008. – 528 с.

24. Талмуд. Критич. пер. Н. Переферковича. – М.: Издатель Л. Городецкий, 2007. – Т. V (Книга 9 и 10). – 432 с.

25. W. Homolka. Das Jüdische Recht: Eigenart und Entwicklung in der Geschichte // HUMBOLDT FORUM RECHT. – 2009. – №17. – S. 251–282.

26. Дубнов С. Что такое еврейская история? / С. Дубнов // Восход. – 1893. – № 12. – С. 78–112.

27. Грубер Д. Теолог холокоста / Д. Грубер [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.veh1.net/asion/martin.html

28. Марченко М. Н. Очерки развития еврейского права: рецензия на книгу Менахема Элона. / М. Н. Марченко // Известия высших учебных заведений. Правоведение. – 2003. – № 3 (248). – С. 201–210.

Стаття посвящена дослідженню проблематики розуміння єврейської правової системи в сучасній юридичній науці та аналізу основних її характеристик, що характеризують зовнішні аспекти формування правової системи. Автором розглянуті наступні ознаки єврейської правової системи, пов'язані з її генезисом та етнічним походженням: релігійна основа, тривалий період розвитку єврейської правової системи та національний характер.

Ключевые слова: правовая система, еврейская правовая система, правовая семья, религиозно-правовая система, право, еврейское право, закон, Тора, Галаха, религия, еврейский народ, историческое развитие, национальность, моноэтничность.

The article is devoted to the study of the problems of the Jewish understanding of the legal system in contemporary jurisprudence and to the analysis of its main properties that characterize the external aspects of formation of the legal system. The author highlights the following features of the Jewish legal system related to its genesis and ethnic origin: religious basis, long term development of the Jewish legal system and national character.

Key words: legal system, Jewish legal system, legal family, religious and legal system, law, Jewish law, Torah, Halacha, religion, Jewish people, historical development, nationality, monoethnicity.